

Ako sa má správať kresťan k tyranovi a čo si o tom mysleli scholastici? – II. časť

Branislav Michalka

31. júla 2021 ✚ **Politika Spoločnosť**

Zavraždenie Cézara. Zdroj obrázku: wikimedia commons.org

Suma teologická

Aj vo svojom hlavnom diele, *Sume teologickej*, spomína sv. Tomáš Akvinský problém *tyranidy* a opakuje, že tyranovi – uzurpátorovi je možné sa vzoprieť, ale legitímnemu tyranovi nie. Pripúšťa usmrtenie človeka, ktorý je „*nebezpečný pre spoločnosť a škodí jej nejakým svojim hriechom. Ten nech je usmrtený, pretože je to chvályhodné a vhodné v záujme zachovania spoločného blaha.*“ Táto veta sa však týka zločincov všeobecne, nie priamo tyranov, na druhej strane môže byť na tyrana vzťahnutá. Opätovné v *Sume* odmieta akúkoľvek súkromnú iniciatívu tyranovraždy.

Každopádne aj sv. Tomáš, podobne ako jeho predchodcovia (sv. Augustín, Ján zo Salisbury) stojí pred faktom tyranovražd v Starom Zákone. V súvislosti s týmito tyranovraždami zo Starého Zákona dodáva v *Sume*: „*tí, ktorí zabíjajú svojich blížnych na príkaz Pána, tak nekonajú sami od seba, ale koná to Ten, ktorého vôľu činia.*“ Znamená to, že sv. Tomáš uplatňuje iné kritérium na dobu Starého Zákona a iné na dobu Nového Zákona? Zdá sa, ako by sv. Tomáš rozlišoval medzi normálnou dobou a výnimočným stavom. Čo však môže byť tou normálnou, legitímnou dobou a čo výnimočným stavom?

Tu sa opäť dostávame ku kľúčovému problému všetkých scholastických politických koncepcií – sú myslené v rámci pravoverného katolíckeho kresťanského štátu a vzhľadom k nemu aj konštruované. To je tá „normálna“ situácia. Zdá sa však, že pre sv. Tomáša, akonáhle by sa zmenila situácia (a kresťania by sa ocitli v stave ako starí Izraeliti, v obklúčení pohanmi, či pod ich nadvládou), tak by sa zmenila aj celková paradigma nazerania problému. Vyzerá to tak, že v takom prípade odstránenie tyrana tým, kto bojuje za pravú vieru už prichádza do úvahy. Táto možná ambivalentnosť v nazeraní, ponechala otvorené dvere vývoju, ktorý mal nastať po vstupe protestantizmu na scénu dejín. Do toho obdobia skutočne aj spadá najväčší rozmach tyranovražd v Európe.

Protestantizmus - nová situácia

Približne sto rokov pred príchodom protestantizmu koncil v Kostnici, aj pod vplyvom kancelára francúzskeho kráľa, Jeana Gersona, odsúdil tyranovraždu, avšak práve tieto jeho uznesenia a sedenia boli anulované vzhľadom na vtedajšiu schizmatickú situáciu existencie viacerých vzdoropápežov a vzhľadom na pápežmi odsúdenú herézu konciliarizmu. Aj z toho dôvodu sa teória tyranovraždy v 16. storočí aktualizovala a to tak v katolíckom ako neskôr aj v protestantskom prostredí.

Katolíci sa faktom protestantskej revolúcie ocitli pred hlbokou dilemou. Napr. taký Henrich VIII. spĺňal všetky znaky tyrana a vznikla otázka ako s ním naložiť keď vnucoval katolíkom svoje herézy? Podobne aj ostatní škandinávski panovníci a ďalšie protestantské kniežatá. Na jednej strane stála tradícia 1500 rokov katolíckej Cirkvi na druhej evidentná vzbura a revolúcia. Predstavitelia tejto revolúcie sa rozhodli násilne vnútiť katolíkom svoje obrady, teológiu a vládu.

Následne radi poukazovali na to, že katolíci reagujú rovnako a násilne bránia ľuďom odpadnúť od viery. Je však rozdiel v snahe udržať status quo a v snahe ho násilne zničiť. Prví protestanti zabudli na fakt, že oni všetci boli od narodenia katolíkmi a teda predstavovali pre Cirkev násilných uzurpátorov, čiže – tyranov. Tento fakt môžeme pozorovať aj v takých detailoch, že ešte dnes máme na Slovensku gotické „kalvínske“ kostoly postavené v stredoveku. Ako je to možné? Skrátka, kalvíni si ich „zobrali.“ Keď si kostol katolíci vzali naspäť, ako napr. Dóm sv. Alžbety v Košiciach, tak protestanti kričali o násilných katolíkoch.

Otázka: „čo s tyranom“, sa po protestantskej revolúcii stávala čoraz naliehavejšou. Vzhľadom na to, že anti-protestantskú avantgardu tvorili jezuiti, bolo pochopiteľné, že práve ich učenci dominovali v interpretácii riešenia tohto problému. Najradikálnejším bol:

Juan de Mariana,

ktorého meno sa stalo pre mnohých stelesnením obhajoby tyranovraždy. Jeho kniha *De rege et regis institutione* vyšla v roku 1598 a jej vtedajšiu akceptovateľnosť v katolíckom prostredí potvrdzuje schválenie kráľom Filipom III. aj schválenie jezuitského vizitátora. Kniha vyšla ešte v dvoch vydaniach. Šiesta kapitola knihy má názov „*Je dovolené zabiť tyrana?*“ a Mariana odpovedá jednoznačne „*áno*“ a to aj v rámci individuálnej iniciatívy. Ako príklad mu poslúžilo zavraždenie francúzskeho kráľa Henricha III.

dominikánskym mníchom Jacquesom Cleméntom v roku 1589. Je to zaujímavá modelová situácia: Henrich III. v čase bojov katolíkov s hugenotmi evidentne paktoval s protestantmi (otázna je aj jeho sexuálna orientácia). Vojvoda de Guise, vodca Katolíckej ligy, spolu s kráľovou matkou a pomocou zvolaných Generálnych stavov (parlament) plánovali donútiť Henricha k abdikácii, čo je klasický, sv. Tomášom odporúčaný model zbavenia sa tyrana; mal odísť do kláštora. Henrich III. však dal zákerne zavraždiť vojvodu de Guise, aj jeho brata kardinála (!), čiže evidentne potvrdil svoje tyranstvo. Dominikánsky mních Cleménte ho ako tyrana zavraždil dýkou.

Zdroj obrázku: May Pixel

Mariana odmieta všetky námietky a dokonca rozoberá praktické otázky spôsobu zabitia či objednania vraždy. O dvanásť rokov neskôr keď bol zavraždený Henrich IV. už došla francúzskej vláde trpezlivosť a dala knihu spáliť na hranici. Jezuiti sa od nej dištancovali. Nemohli sa však dištancovať od sv. Roberta Bellarmina, ktorý dnes nesie titul Učiteľ Cirkvi.

Sv. Robert Bellarmin

Ten vo svojich dielach *Controversiae* a *De potestate summi pontificis in rebus temporalibus* obhajuje odstránenie tyrana. V nich potvrdil stredoveké úvahy, že pápež má „*nepriamu moc*“ nad panovníkmi a pokiaľ ide o duchovné, náboženské záujmy, môže pápež zasiahnuť, zbaviť poddaných poslušnosti voči vládcovi a umožniť im vzburu. V skutočnosti sa jedná len o aplikáciu tomistického pohľadu na zásah proti legitímnemu vládcovi – tyranovi. Pápež tu predstavuje „vyššiu inštanciu“, ktorá je oprávnená odstrániť tyrana. Bellarmin ide tak ďaleko, že píše: „*každý kráľ je zvolený svojim ľudom a môže byť z rôznych dôvodov zosadený z trónu.*“ To však už značne presahovalo tomistickú náuku a keďže sa v 17. storočí množili prípady úkladov a vražd panovníkov, tak Cirkev zaujala k tejto teórii negatívne stanovisko.

Francisco Suárez

Tretím jezuitom, ktorý sa zaoberal teóriou tyranovraždy bol Francisco Suárez. V porovnaní s Bellarminom zastáva v podstate striktné tomistické a scholastické postoje, i keď riešenia sú u neho radikálnejšie ako u sv. Tomáša a snaží sa jeho učenie aplikovať na novovzniknutú situáciu po protestantskej revolúcii. Monumentálne dielo *Defensio fidei* bolo spísané práve za týmto účelom a mierilo konkrétne proti protestantskému kráľovi Jakubovi I. Stuartovi.

Suárez priznáva ľudu právo zvoliť si panovnícku dynastiu, avšak potom vyžaduje vernosť a poslušnosť. Moc panovníkov však nie je pre neho neobmedzená a ak panujú tyransky: „*a národ nemá inú možnosť obrany než kráľa vyhnúť a zosadiť, bude môcť celý národ na verejnom a všeobecnom zhromaždení obcí a predákov kráľa zosadiť...*“ V prípade, že tyran reaguje agresívne, pripúšťa Suárez aj možnosť vraždy: „*Zavraždenie tyrana-uzurpátora nie je zločinom urážky majestátu, pretože uzurpátor nemá majestát a nezasluhuje si pomenovanie vladára.*“ Ťažšie je to u tyrana – legitímného panovníka. Tam Suárez v podstate neschvaľuje súkromnú iniciatívu, ale pripúšťa ju v prípade ak tyran panovník napadne obec a niet inej obrany. Súhlasí aj so zavraždením. Za lepšiu variantu ale považuje povstanie celého národa, ktorému prisudzuje právo na odopretie poslušnosti. Nutne však naráža

na hmlistosť podobných pojmov ako „národ“ či „obec“. Kde končia a kde začínajú ich hranice, aký musí byť počet zúčastnených, aby to mohlo byť považované za „legitímne“, to je ťažko definovateľné.

Záver

Nakoniec zo všetkých možných variantov vychádza, ako pre Cirkev najpriateľnejší, umiernený postoj sv. Tomáša. Ako on sám správne poznamenáva, tak všetky radikálnejšie riešenia môžu nakoniec viesť k následkom ešte horším, ako bola predchádzajúca tyranie. Nová moc častokrát len využíva nespokojnosť ľudu ako cestu, po ktorej sa dostane k moci. Zo začiatku ukazuje príjemnú tvár ale čoskoro, pri prvých neúspechoch odhadzuje masku a spod nej vykukne starý človek, zaťažený dedičným hriechom, ktorý sa ľahko stáva novým tyranom. Krutým faktom je, že mnohí z tých čo kritizujú tyrana sa nestali tyranmi nie preto, že by k tomu nemali predpoklady, ale preto, že im to nebolo umožnené.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/ako-sa-ma-spravat-krestan-k-tyranovi-a-co-si-o-tom-mysleli-scholastici-ii-cast/>